

Kutub-i sitte.

Ähli hamdlar Allaha mahsusdyr. Pygamberimize ähli beýtine, sahabalaryna we kyýamada çenli onuň ýoluna boýun boljaklara salawat we salam bolsun. Kutub-i sitte diýip, hadys ylymyndaky asyl bolan alty sany kitaba aýdylýar. Olar:

1-Sahyh Buhari

2-Sahyh Muslim

3-Nesainyň Suneni

4-Ebu Dawudyň Suneni

5-Tirmiziniň Suneni

6-Ibn Mäjäniň Suneni

1-Sahyh Buhari: Bu kitaba kitabyň ýazyjysy “**el-Jamius-Sahih**” adyny berendir. Imam Buhari Sahyh Buharidäk hadyslary alty ýüzümüň hadysyň içinden saýlap alýar. Kitaby gözelleşdirmek we tertiplemek üçin uly zähmet sarp edenligi rowaýat edilýär. Hatda bir hadysy kitabyna ýazmazdan oň iki rekat namaz kylyp, istihara etmezden hadysy kitabyna ýazmandygy aýdylýar. Kitapda hadyslaryň senedine (hadysy rowaýat eden kişileriň zyňjyry) çenli ýazylandyr we Pygamberimizden (sallallahu aleyhi we sellem) rowaýat senedi sahyh (dogry) bolmaýan hadysy kitabyna ýazmandyr. Imam Buhari kitabyna ýazan hadyslarynyň rowaýatçylarynyň dogruçyl, ýatkeşligi berk, senediniň muttasyly bolmagyna gaty üns beripdir. Bu eserini on alty ýylda ýazyp gutarypdyr, soňra kitaby Imam Ahmede, Ýahýa bin Maine, Ali Ibn Medini we başgada käbir alymlara görkezip, kitabyň sahyhlygy barada olardanam şaýatlyk alýar. Musulman ymmatynyň alymlary her döwürlerde-de Sahyh Buharini ygtybarly, sahyh kitap hökmünde kabul edendirler. Hafyz Zehebi Sahyh Buhari barada: “**Buhari Allah tagalanyň Kuranyndan soňra Yslam kitaplarynyň iň beýigi we gymmatlysydyr**” diýendir. Ähli-sünnet Kuran-Kerimden soňra iň dogry kitap kökmünde Sahyh Buharini kabul edýär. Jemi Sahyh Buharidäki 7397 hadys bardyr. Gaýtalanýan hadyslaryň sany bolsa 2602 dir. Hafyz Ibn Hajer (Allah oňa rahmet etsin) muny belläp geçendir.

Ymam Buhari

Doly ady Ebu Abdullah Muhammed bin Ismail bin Ibrahim bin el-Mugire bin Berdizbedir. Asly parsdyr we Jufelilerii azat eden gullaryndandyr. Ymam Buhari Buharada hijri 194-nji ýylyň, şewwal aýynda dünýä gelýär. Kakasy ýaş wagty dünýäden gaýdanlygy üçin ýetim galýar we ejesi tarpyndan ulaldylýar. Ilkinji gezek 210-njy ýylda 16 ýaşynda hadys öwrenmek üçin sapara çykýar we ençeme ýurtlary gezyär. Hijzda alty ýyl ýaşaýar, Şama (Surýa), Müsür, Jezire, Basra, Küfe we Bagdada ylym öwrenmäge gidýär. Yslam dininiň iň uly muhaddisidir (hadys alymy). Ýatkeşliginiň gaty güýçli bolanlygy aýdylýar, hatda kitaba bir gezek göz gezdirende ýat tutar eken. Zahit, takwa, soltanlardan, emirlerden uzak, gahryman, jomartdygy rowaýat edilýär. Täze we köne ähli alymlar ony öwgi bilen ýatlandyrlar. Ymam Ahmet Ymam Buhari barada: “**Horasandan onuň ýaly alym çykan däldir**” diýýär. Ibn Huzeýme: “**Resulullahyň (sallallahu aleyhi we sellem) hadysyny asmanyň aşagynda Muhammed bin Ismail el-Buhariden has gowy bilýän başga biri ýokdur**” diýýär. Samarkanda ýakyn Hartenk diýilýän ýerde 12 güni kem 62 ýaşynda, hijri 256-njy ýylyň ramazan baýramy gijesi wepat edýär. Ýazan eserlerinde ummasyz uly ylym goýup gidendir. Allah tagala oňa rahmet etsin.

2-Sahyh Muslim: Muslim bin el-Hajjajyň ýazan meşhur kitabydyr. Ol bu kitabynda Resulullahdan (sallallahu aleyhi we sellem) rowaýat edilen sahyh hadyslary ýygnaýdyr. Ymam Newewi ol barada: “**Ol bu kitaby ýazanda gaty seresaply çemeleşip, gaty berk ylyma daýanan ýol (usul) bilen taýynlandyr**”. Biri-biri bilen baglanşykly hadyslary aýry jempläp, hadyslaryň rowaýat ýollaryny we lafyzlaryny (sözlerini) bölümlere görä tertipländir. Emma kitabyň göwrüminiň ulalmasyndan çekinip ýada başga sebäpden bölümlere at goýmandyr. Soňradan Sahyh Muslimi şerh eden alymlar tarapyndan bölümlere at goýulýar. Bölümleri iň gowy atlandyranlaryň biri hem Ymam Newewidir. Sahyh Muslimde gaýtalanýan hadyslar bilen birlikte jemi 7275 hadys bardyr. Gaýtalanýan hadyslary aýyrsaň 4000 töweregi hadysy içine alýar. Alymlaryň köp böleginiň kabul edişi ýaly Sahyh Buhariden soňra iň sahyh kitap Sahyh Muslimdir. Ymam Buhariniň Sahyhyna we Ymam Muslimiň Sahyhyna bilelikde Sahyhyna diýip atlandyrylýar.

Ymam Muslim

Doly ady Ebul-Huseýn Muslim bin Hajjaj bin Muslim el-Kuşeyri en-Nisapuridir. Nisapurda hijri 204-nji ýylda dünýä gelýär. Hadys öwrenmek üçin ençeme diýarlary gezyär. Döwrüniň uly alymlaryndan hadys öwrenmek üçin Hijaza, Şama, Yraga, Müsüre gidýär. Ymam Buharynyň ylym mejlislerine gatnaşyp ylym alýar. Nisapurda hijri 261-nji ýylda 57 ýaşynda wepat edýär. Allah tagala oňa rahmet etsin. Ýazan kitaplarynda örän uly ylym goýup gidendir.

3-Nesainyň Suneni: Başda Ymam Nesai “**es-Sunenul-Kubra**” atly uly hadys kitaby ýazýar. Bu kitapda sahyh we zaýyf (gowşak) hadyslary jemleýär. Soňra bu kitaby gysgaldyp, diňe sahyh hadyslardan ybarat bolan kitaby ýazýar, ony “**el-Mujteba**” diýip atlandyrýar. Bu kitap “**Suneni Nesai**” diýip meşhurlyk gazanýar. Kitapda 53 bölümde, jemi 5724 hadys bardyr. Mertebe boýunça Buhari we Muslimden soňra üçünji orunda durýar. Sunenleriň içinde Nesainyň kitaby iň az zaýyf hadys bar bolan kitapdyr. Hafyz Ibn Hajar şeýle diýýär: “**Ebu Dawudyň we Tirmizniň kabul eden ençeme hadys rowaýatçylaryny, Nesai (gowşak görenligi üçin) olaryň rowaýatlaryny alan däldir**”. Ymam Nesainyň “**el-Mujteba**” atly eserine ýazmak üçin, hadyslary barlamakda ullanan şertleri (metady), Buhari we Muslimden soňra iň agy şertlerdir.

Ymam Nesai

Doly ady Ebu Abdurahman Ahmed bin Şuaýb bin Ali en-Nesaidyr. Horasanda meşhur şäher bolan Nusaýdandy (Türkmenistan). Şonuň üçin adyna Nesai diýilendir. Hijri 215-nji ýylda Nusaýda dünýä gelýär. Kiçi ýaşlarynda ylmy almaga başlap, 15 ýaşlarynda hadys ylmy bilen ýakyndan gyzyklanýar. Uly hadys alymlaryndan hadys öwrenmek üçin Hijaza, Horasana, Şama, Jezire we başgada diýarlara gidýär. Müsürde ýaşýar. Eserleri ol ýerde ýaýraýar. Soňra Dymşaga (Surya) göçýär. Hijri 303-nji ýylda Filistiniň Remle şäherinde, käbir rowaýatlara göräde Mekkedede 88 ýaşynda wepat edýär. Allah tagala oňa rahmet etsin.

4-Ebu Dawudyň Suneni: Bu kitapda 4800 hadys bardyr. Ebu Dawud bu hadyslary 500.000 hadysyň içinden saýlap, eserine diňe ahkama (hökümlere) degişli hadyslary ýazýar. Ebu Dawudyň Suneninde sahyh, hasen , zaýyf hadyslar bardyr. Ebu Dawudyň Suneni fakylaryň arasynda meşhurdyr. Çünki Sunende ahkam hadyslar toplanandyr.

Ymam Ebu Dawud

Doly ady Süleyman bin el-Eşas bin Ishak el-Ezdi es-Sijistanydyr. Basra degişli bolan Sijistanda hijri 202-nji ýylda dünýä gelýär. Hadys öwrenmek üçin dürli ýurtlara gidýär. Yraklylardan, Şamlylardan, Müsür we Horasanyň halkalaryndan hadys rowaýat edýär. Alymlar Ebu Dawudy magtandyrlar, onuň ýatkeşligi we fykhynyň (düşünjesiniň) güýçli bolanlygy, takwa kişidigi belläp geçilýär. Basrada hijri 285-nji ýylda 73 ýaşynda wepat edýär. Allah tagala oňa rahmet etsin.

5-Tirmiziniň Suneni: Bu kitap “**Jamiut-Tirmizi**” ady bilen meşhur bolandyr. Ymam Tirmizi bu kitabynada sahyh, hasan, we zaýyf hadyslary jemländigir. Her hadysyň ýanynda hadysyň derejesini açyklamak geçendir. Rowaýat eden zaýyf hadyslarynyň näme sebäpli zaýyfydygyny we ol hadysy sahabalardan ýada ylym adamlaryndan kimleriň delil hökmünde ulanandygyny belläp geçendir. Kitabyň soňunda bolsa “**el-Ile**” atly peýdaly maglumatlardan ybarat bolan eseri goşandyr. Ymam Tirmizi kitap barada: “**Bu kitapdaky hadyslaryň hemmesi bilen amal edilendir. Ylym adamlary bu hadyslary alyp kabul edendirler**” diýendir. Bu kitapda bar bolan fykha we hadysa degişli peýdaly maglumatlar başga hiç bir kitapda ýokdur. Ymam Tirmiz bu kitaby Hijazyň, Yragyň we Horasanyň alymlaryna görkezende, olar kitabyň gowy bolandygyny aýdýarlar.

Ymam Tirmizi

Doly ady Ebu Isa Muhammed bin Isa bin Sewre es-Sülemi et-Tirmizidir. Amyderýaň ýakynynda ýerleşýän Tirmiz (Özbeğistan) şäherinde hijri 209-nji ýylynda dünýä gelýär. Dürli ýurtlara sapar edip hadys ýygnaýar. Döwrüniň uly alymlaryndan ylym alýar. Ustalarynyň arasynda Ahmed bin Hanbel, Buhari, Ebu Dawud we Muslim hem bardyr. Alymlar tarapynda Ymamlygy we degerli alymdygy bir agyzdan kabul edilýär. Hatda Ymam Buhari onuň ustady bolmagyna garamazdan käwagt ondan hadys rowaýat eder eken. Ymam Tirmizi hijri 279-nji ýylda 70 ýaşynda wepat edýär. Allah tagala oňa rahmet etsin.

6-Ibn Mäjäniň Suneni: Ibni Mäje bu eseri bölümlere görä tertipläp ýazandyr. Kitapda 4341 ýakyna hadys bardyr. Alymlar bu kitaby alty sany hadys ylmyndaky ene kitaplaryň altynjysy hökmünde kabul edendirler. Emma mertebe boýunça bu kitap Nesai, Ebu Dawud we Tirmiziden soňra geler. Kitapda zaýyf käbir alymlaryň aýtmagyna göräde bir näçe sany toslama hadyslar bardyr. Kitapda rowaýat edilen hadyslaryň bir bölegi öňde adyny agzan kitaplarymyzda-da rowaýat edilendir.

Ymam Ibn Mäje

Doly ady Ebu Abdullah Muhammed bin Ýezid bin Abdullah bin Mäjedir. Kazwan diýilýän ýerde, hijri 209-njy ýylda dünýä gelýär. Yrak, Basra, Kufa, Bagdad, Mekke, Şam, Müsür we Reý şäherlerine ylym almaga sapar edýär. Döwrünüň uly alymlaryndan sapak alýar. Hijri 273-nji ýylda 64 ýaşynda wepat edýär. Allah tagala oňa rahmet etsin.

